

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ФІДУЦІАРНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ МІЖ ТОВАРИСТВОМ ТА ЙОГО ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ, НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Ткачук Ілля Олександрович,

аспірант

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

У статті розглянуто особливості правового режиму фідучіарних обов'язків, що виникають між товариством та його посадовими особами, на прикладі Великої Британії. Визначено, що фідучіарні обов'язки є ключовими для забезпечення належного управління та захисту інтересів товариства і його акціонерів. Встановлено, що фідучіарні обов'язки покладають на посадових осіб товариства зобов'язання діяти в найкращих інтересах товариства, уникати конфліктів інтересів і забезпечувати чесність та прозорість у своїх діях.

У статті досліджено та проаналізовано, що у Великій Британії фідучіарні обов'язки посадових осіб визначаються насамперед низкою судових прецедентів. Встановлено, що основним законодавчим актом, що регулює ці питання, є Закон про компанії 2006 року, який визначає основні обов'язки директорів, зокрема обов'язок діяти в межах повноважень, вести діяльність з належною ретельністю, уникати конфліктів інтересів і не використовувати своє становище для особистої вигоди.

На підставі аналізу практики судових рішень у Великій Британії виділено ключові аспекти виконання фідучіарних обов'язків, а також виявлено типові порушення й відповідальність за їх недотримання. Визначено, що судова практика свідчить про суворий підхід до оцінки дій посадових осіб та їх відповідальності за порушення фідучіарних обов'язків. Виявлено, що британська модель є однією з найпрогресивніших, оскільки вона забезпечує високий рівень захисту інтересів товариства і його акціонерів. У статті підкреслюється важливість розуміння та належного виконання фідучіарних обов'язків посадовими особами товариства для забезпечення стабільного й ефективного корпоративного управління.

На підставі здійсненого дослідження автор у висновках зазначає, що приклад Великої Британії може бути корисним для вдосконалення правового регулювання фідучіарних обов'язків, зокрема в Україні. Важливим аспектом, що зазначений у висновках, є можливість адаптації кращих практик британської моделі для покращення захисту інтересів українських товариств та їх акціонерів, а також для підвищення рівня корпоративного управління в Україні.

Ключові слова: фідучіарні обов'язки, товариства, посадові особи, корпоративне управління, Велика Британія.

Tkachuk Illya. Features of the legal regime of fiduciary duties arising between a company and its officers: the example of the United Kingdom

The article examines the features of the legal regime of fiduciary duties arising between a company and its officers, using the example of the United Kingdom. It is determined that fiduciary duties are key instrument for ensuring proper governance and protecting the interests of the company and its shareholders. It is established that fiduciary duties impose obligations on company officers to act in the best interests of the company, avoid conflicts of interest, and ensure honesty and transparency in their actions.

The article explores and analyses that in the United Kingdom, fiduciary duties of company officers are defined by a range of case law precedents. It is established that the primary legislative act regulating these issues is the Companies Act 2006, which defines the main duties of directors, including the duty to act within their powers, carry out activities with due diligence, avoid conflicts of interest, and not use their position for personal gain.

Based on the analysis of case law in the United Kingdom, the key aspects of fiduciary duty compliance are highlighted, as well as typical violations and the liability for their breach. It is determined that judicial practice demonstrates a strict approach to assessing the actions of company officers and their liability for violations of fiduciary duties. It is found that the British model is one of the most progressive, as it ensures a high level of protection for the interests of the company and its shareholders. The article emphasizes the importance of understanding and properly fulfilling fiduciary duties by company officers to ensure stable and effective corporate governance.

Based on the research, the author concludes that the example of the United Kingdom can be useful for improving the legal regulation of fiduciary duties, particularly in Ukraine. An important aspect noted in the conclusions is the possibility of adapting the best practices of the British model to enhance the protection of the interests of Ukrainian companies and their shareholders, as well as to improve the level of corporate governance in Ukraine.

Key words: *fiduciary duties, companies, officers, corporate governance, United Kingdom.*

У сучасних умовах реформування відповідних положень законодавства, зокрема, щодо належного корпоративного управління, його роль стає дедалі важливішою для забезпечення стабільності й ефективного функціонування господарських товариств. Однією з ключових складових успішного корпоративного управління є фідучіарні обов'язки, які покладаються на посадових осіб товариств із метою захисту інтересів товариства і його акціонерів. Водночас правове регулювання цих обов'язків у різних країнах значно відрізняється, що зумовлює необхідність дослідження найкращих світових практик. Велика Британія, як одна з провідних юрисдикцій у сфері корпоративного права, має гармонічно розроблену систему правового регулювання фідучіарних обов'язків посадових осіб, яка ґрунтується насамперед на судових прецедентах. Аналіз британської моделі може стати важливим кроком у вдосконаленні правової системи України в цій сфері, зокрема, щодо того, як адаптувати ці прогресивні практики до національних реалій та особливостей України для покращення корпоративного управління й захисту інтересів українських товариств та їхніх акціонерів.

Метою цієї статті є дослідження й аналіз особливостей правового режиму фідучіарних обов'язків, що виникають між товариством і його посадовими особами, на прикладі Великої Британії, з акцентом на судову практику. Дослідження спрямоване на виявлення ключових аспектів виконання фідучіарних обов'язків та їхнього значення для забезпечення ефективного корпоративного управління.

Законодавче регулювання фідучіарних відносин між директорами та компаніями закріплене в англійському Законі про компанії 2006 року (Companies Act). Цей закон встановлює кодекс обов'язків директорів, який змінив існуючі до того часу обов'язки, що впливали з норм загального права та права справедливості [1].

Звертаючись до загальної теорії англійського права, варто зазначити, що фідучіар визначається як особа, на яку покладаються фідучіарні обов'язки, а самі фідучіарні відносини – це відносини між двома або більше особами, у яких одна особа, фідучіар, несе такі обов'язки перед іншою особою чи особами [2].

Прикладом таких відносин є відносини між довірчим власником і бенефіціаром, де перший зобов'язаний виконувати фідучіарні обов'язки перед другим. До інших категорій відносин, що вважаються фідучіарними, належать відносини між агентом і його довірцем, юрисконсультотом і клієнтом, засновниками компанії та самою компанією, партнерами між собою, опікунами та їхніми підопічними, а також арбітражними керуючими, що діють в інтересах певної особи. В усіх цих випадках існує презумпція про обов'язковість дотримання фідучіарних обов'язків.

Варто звернути увагу, що перелік фідучіарних відносин не є вичерпним і такі обов'язки можуть виникати навіть у випадках, що не підпадають під загальновизнані категорії. Однак визначити точні обставини, які виправдовують покладення фідучіарних обов'язків, є комплексним завданням, оскільки, наприклад, суди уникають чіткого визначення або єдиного опису фідучіарних відносин [3], що дає

змогу зберігати гнучкість у застосуванні цієї концепції.

З огляду на зазначене особливістю правового режиму фидуціарних обов'язків є те, що вони виникають не лише з договорів чи статутних положень, а можуть бути імпліцитними, впливаючи з довірчого характеру відносин або обставин, у яких одна сторона перебуває у більш вразливій позиції щодо іншої. Такий режим дає змогу враховувати специфіку кожної окремої ситуації та забезпечувати захист інтересів сторін, навіть коли прямої угоди про фидуціарні обов'язки немає.

Як відомо, для британської правової системи характерна відсутність великих кодифікацій права, яке, підлягаючи статуту, розвивається суддями і судах, які застосовують до представлених їм фактів статуту, прецеденти та здоровий глузд, формулюючи рішення, які пояснюють відповідні правові принципи. Враховуючи це, у контексті аналізу проблематики теми цієї статті потрібно звернутися до судових рішень, у яких зазначається про особливості фидуціарних обов'язків.

У справах «Індастріал Девелопмент Консалтантс Лімітед проти Кулі» (1972), «Фіппс проти Бордман» (1967), «Хілтон проти Баркер», «Бут та Іствуд» (2005) британські суди дійшли таких висновків:

- особа, яка займає «фидуціарну» посаду, не повинна ставити себе в ситуацію, коли її обов'язки можуть конфліктувати з її інтересами;

- якщо директор отримує інформацію, що стосується його компанії, він зобов'язаний передати її компанії через свої фидуціарні обов'язки. Захист на підставі того, що інформація отримана в особистій якості, не допускається;

- директори повинні ігнорувати свої особисті інтереси, якщо вони конфліктують із належним виконанням фидуціарних обов'язків. Питання того, чи отримала б компанія вигоду, якби не порушення, не має значення;

- якщо директор отримав або отримає прибуток від порушення своїх обов'язків, йому буде наказано повернути цей прибуток;

- чесному фидуціару слід надати справедливу винагороду за роботу й навички, які призвели до отримання прибутку [4, 5, 6].

В іншій справі – «Брітш Мідленд Тул Лімітед проти Мідленд Інтернешнл Тулінг Лімітед» (2003) – британський суд зазначив про таке:

- обов'язок директора полягає в тому, щоб діяти в найкращих інтересах своєї компанії, зокрема інформувати її про будь-яку діяльність, що може завдати шкоди. Якщо ця діяльність стосується і його самого, його обов'язок не скасовується;

- директор, який має намір займатися конкуруючим бізнесом, повинен негайно подати у відставку, щойно це рішення стає остаточним;

- обов'язки директора вимагають вживати активних заходів для запобігання заподіяння шкоди для компанії, включно з повідомленням інших директорів про будь-які потенційні загрози [7].

Аналізуючи конкретні прецеденти, можна дійти висновку, що фидуціарні відносини є радше концепцією у пошуках принципу її реалізації, аніж чимось більш формалізованим і визначеним [8]. Однак це не заперечує таких основних положень, на яких базується правовий режим фидуціарних обов'язків у Великій Британії:

1. Обов'язок діяти в інтересах компанії – посадові особи зобов'язані діяти суто на користь компанії, з урахуванням її довгострокових і короткострокових інтересів. Це означає, що рішення, які приймаються керівниками, мають відповідати цілям компанії, а не їхнім особистим інтересам.

2. Уникнення конфлікту інтересів – керівники зобов'язані уникати ситуацій, коли їхні особисті інтереси можуть суперечити інтересам компанії. Якщо такий конфлікт виникає, керівник має негайно повідомити про це та вжити заходів для його усунення.

3. Обов'язок проявляти належну дбайливість – посадові особи повинні приймати рішення, керуючись принципами добросовісності та розумності. Вони несуть відповідальність за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків, якщо їхні дії призводять до збитків для компанії.

4. Обов'язок уникати неправомірного використання інформації та майна компанії – посадові особи не можуть використовувати інформацію, отриману на посаді, у власних інтересах або з метою отримання особистої вигоди.

Вочевидь, що особливості правового режиму фідучіарних обов'язків варто розглядати включно з відповідальністю за можливі порушення в цій сфері, оскільки порушення може призвести до серйозних наслідків як для директора, так і для компанії. Британське право передбачає сувору відповідальність за порушення фідучіарних обов'язків. Суди можуть призначити різноманітні санкції, включно зі стягненням збитків, виплатою компенсацій та навіть заборону на зайняття посад у майбутньому.

У питаннях фідучіарних обов'язків важливо розуміти наслідки їх порушення. У багатьох випадках конфлікт інтересів забороняє фідучіару вчиняти певні дії, оскільки його дії можуть порушити обов'язки перед іншою стороною у фідучіарних відносинах. Водночас бездіяльність також може вважатися порушенням обов'язку, оскільки фідучіар зобов'язаний діяти в інтересах свого довірителя. Отже, управління конфліктом інтересів може бути складним завданням для фідучіара, який має знайти баланс між різними інтересами та дотримуватись своїх обов'язків.

Дії фідучіара, вчинені в умовах конфлікту інтересів без розкриття своєї зацікавленості у правочині або домовленості й отримання згоди від іншої сторони, можуть призвести до визнання правочину недійсним за вимогою цієї сторони. Крім того, дії фідучіара можуть бути несанкціонованими, оскільки його повноваження як агента передбачають суто дію в інтересах довірителя.

Наслідки порушення фідучіарних обов'язків і можливі засоби правового захисту включають такі:

- справедлива компенсація – цей засіб є дискреційним, і у компенсації може бути відмовлено у випадках, коли дії третіх осіб унеможливають виконання обов'язків фідучіаром;

- перевірка звітності – для визначення прибутку, отриманого директором,

може бути видано наказ про перевірку звітності;

- відмова від прибутку – цей засіб передбачає відмову бенефіціара від отриманого прибутку й може бути застосований до винесення рішення у справі, незалежно від того, чи спричинили дії директора шкоду компанії [9];

- нарахування відсотків – суди можуть призначати складні відсотки у випадках, коли кошти були отримані або утримувалися в шахрайський спосіб, або навіть за відсутності шахрайства, якщо директор неправомірно використовував активи компанії або отримав від них неналежний прибуток [10].

Окремо варто наголосити, що Закон про компанії (Companies Act) передбачає випадки, коли компанія може звільнити директора від відповідальності за недбалість, невиконання або порушення фідучіарних обов'язків шляхом ратифікації [1]. Це рішення приймається акціонерами без участі осіб, пов'язаних із директором. Однак ратифікація є неможливою, якщо порушення фідучіарних обов'язків призвели до втрати компанією платоспроможності або завдали збитків її кредиторам [11].

Підбиваючи підсумки дослідження, варто зазначити, що фідучіарні обов'язки є основним механізмом захисту інтересів товариства та його акціонерів, що сприяє стабільності й ефективності корпоративного управління. Закріплення таких обов'язків у законодавстві забезпечує їхню універсальність та обов'язковість виконання, створюючи надійну основу для корпоративного управління. Британська модель правового регулювання фідучіарних обов'язків є прогресивною та може бути використана як приклад для вдосконалення правового регулювання в Україні. Її адаптація дасть змогу підвищити рівень захисту інтересів українських товариств та акціонерів, а також покращити корпоративне управління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The Companies Act, 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.
2. Chirnside v Fay, Supreme Court of New Zealand, 2006. URL: <https://www.scribd.com/document/595845821/5B2007-5D-P-N-L-R-6>.
3. Hospital Products Ltd v United States Surgical Corp, High Court of Australia, 1984. URL: <https://jade.io/article/67147>.

4. Industrial Development Consultants Ltd. v Cooley, 1972. URL: <https://www.scribd.com/document/691512792/443-Industrial-Development-Consultants-Ltd-v-Cooley-1>.
5. Phipps v Boardman, 1967. URL: <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff8ca60d03e7f57ecd789>.
6. Hilton v Barker Booth and Eastwood, United Kingdom House of Lords Decisions, 2005. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200405/ldjudgmt/jd050203/hilton-1.htm>.
7. British Midland Tool Limited v Midland International Tooling Limited, 2003. URL: <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff76860d03e7f57eac385>.
8. Mason A.F. Themes and Prospects. Finn (Ed.), Essays in Equity. Sydney: Law Book Company, 1985.
9. Henry Williams Ltd v Cotton, England and Wales High Court, 2022. URL: <https://www.casemine.com/judgement/uk/62ab7974b50db9b9d68ec19c>.
10. Black v Davies, England and Wales High Court, 2005. URL: <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff71c60d03e7f57ea7aa0>.
11. Ciban Management Corp v Citco (BVI) Ltd, Judicial Committee of the Privy Council, 2020. URL: <http://surl.li/samjx>.